

УДК 658

Діденко Л.В., Катана О.С.

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті розглянуто теоретичні засади формування і реалізації інноваційної політики у контексті забезпечення економічного зростання. Оцінено інноваційний потенціал України, визначено основні напрями удосконалення державної інноваційної політики в Україні.

Ключові слова: інноваційна політика, економічне зростання, інноваційний потенціал, інноваційні програми.

Постановка проблеми. У розвинених країнах світу державна інноваційна політика є одним з основних чинників забезпечення економічного зростання, вона характеризується високою результативністю у вирішенні проблем суспільства та створює умови для підвищення ефективності національних інноваційних систем. Проте, в Україні значна кількість питань удосконалення організаційно-економічного механізму активізації інноваційної діяльності й досі не висвітлені і потребують теоретичного, методичного та практичного вирішення. Нинішній стан регулювання інноваційної діяльності поки що не повністю відповідає сучасним вимогам і не має необхідної комплексної методологічної основи.

Аналіз останніх досліджень. Істотний внесок у формування інноваційної теорії економічного зростання зробили такі вчені: Ф. Агійон, Р. Арон, У. Баумоль, Д. Белл, Дж. Ван Дайн, К. Вексель, Дж. Гобсон, Дж. Гросман, Дж.Гелбрейта, П. Друкера, А. Клайнкнехта, М. Кондратьєва, С. Ковалю, К. Маркс, Р. Менша, Ф. Поззоло, Д. Рікардо, П. Ромер, У. Ростоу, Б. Санто, А.Сміт, К.Солоу, О. Тоффлер, М. Туган-Барановський, П. Хоувітт, Е. Хелпман, Й.Шумпетер та ін.

Проблемі вдосконалення інноваційної політики присвячені дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких: З. Адаманова, В. Александрова, О. Амоша, Р. Андрощук, Л. Антонюк, П. Беленький, М. Боськін, І. Галиця, А. Гальчинський, Н. Гончарова, О. Дагаєв, Т. Деділова, В. Денисюк, О. Дінкін, Н. Іванова, Р. Лепа, Л. Лоу, Б. Мільнер, В. Новіцький, С. Онишко, О. Папаїка, О. Поручник, О. Фоломьєв, М. Шарко, О. Шнипко, О. Шубін, М. Чумаченко, А.Чухно та інші.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі узагальнень теоретичних і практичних засад формування інноваційної політики, розробити рекомендації, що спрямовані на її вдосконалення як основи забезпечення економічного зростання.

Виклад основного матеріалу. Вивести Україну з розряду слабо розвинених країн можна лише шляхом тривалого економічного зростання, що передбачає динамічний розвиток галузей економіки на базі науково-технічного процесу, упровадження у виробництво досягнень науки та техніки, проведення модернізації економіки.

Сучасна позиція світової спільноти щодо проблеми зростання виражаються появою такої категорії як «стале економічне зростання». Під ним розуміється збільшення обсягів виробництва суспільного продукту на основі розширеного відтворення та якісного вдосконалення чинників виробництва під час ефективного використання ресурсів та збереження природного середовища з метою найбільш повного задоволення економічних і соціальних потреб нинішнього та прийдешнього поколінь з урахуванням прогресивних стандартів життя людей.

Створення умов для оптимального розвитку науково-технічного потенціалу національної економіки стає одним з найважливіших принципів формування системи і механізму управління інноваційної політики. У всій різноманітності національних підходів до економіки всі країни прагнуть до розроблення і реалізації державної інноваційної політики.

Інноваційна політика держави спрямована на господарське використання науково-технічного потенціалу, на зміцнення внутрішніх зв'язків у науково-технічному комплексі. Формування інноваційної політики пов'язане, насамперед, з переорієнтацією системи державного регулювання на всебічне заохочення підприємництва, приватної ініціативи.

У кожній країні є свої особливості державного регулювання інноваційного процесу, зумовлені структурою галузей господарства, стратегією розвитку, впливом чинників на продуктивні сили. Водночас можна виділити загальні методи впливу держави на інноваційну діяльність бізнесу, що в тих чи інших формах застосовуються в більшості промислово розвинених країнах [1].

Методи державного регулювання інноваційної діяльності - прямі та опосередковані (непрямі) способи впливу органів державного управління на поведінку суб'єктів інноваційної діяльності з метою підвищення їх інтересу до створення, освоєння і поширення інновацій та реалізації на цій основі інноваційної моделі розвитку країни.

До прямих методів державного регулювання у цій сфері відносять: ініціювання та фінансування двосторонніх і багатосторонніх міжнародних інноваційних програм і проєктів; підтримку діяльності міжнародних дослідних організацій і технологічних центрів, спеціалізованих фондів; участь у формуванні міжнародної інноваційної інфраструктури; укладання міжнародних договорів та угод в інноваційній сфері тощо.

Непрямі методи – засоби регулювання інноваційного середовища за рахунок бюджетної та грошово-кредитної політики, системи законодавчих актів тощо.

До непрямих методів державного регулювання зовнішньоекономічних відносин в інноваційній сфері зараховують: податкові та кредитні пільги суб'єктам міжнародної інноваційної діяльності; страхування і гарантування ризиків; пільги у митному оподаткуванні; формування ринку об'єктами інтелектуальної власності з урахуванням норм міжнародного права; забезпечення охорони об'єктів інтелектуальної власності на засадах норм міжнародного права; стимулювання трансферу технологій; забезпечення

дотримання міжнародних домовленостей у системі експортного контролю тощо [2].

Державі належить визначальна роль щодо регулювання інноваційної сфери, яка полягає у реалізації таких заходів:

- визначенні та підтримці пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального та місцевого рівнів;
- формуванні та реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- створенні нормативно-правової бази та економічних механізмів з метою підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;
- стимулюванні комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановленні пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури [3].

До основних інструментів державного регулювання належать вибір і реалізація пріоритетних напрямів міжнародного співробітництва, фінансування програм обміну науковими кадрами, сприяння доступу до національних і міжнародних систем науково-технічної інформації, запровадження у країні міжнародних стандартів як передумови входження до загальносвітового технологічного простору, надання юридичних, посередницьких, консультаційних та інших послуг суб'єктам міжнародного інноваційного співробітництва, підтримка міжнародних зв'язків суб'єктів малого і середнього підприємництва в інноваційній сфері, формування сприятливого середовища для залучення іноземних інвестицій та інших фінансових ресурсів до інноваційної сфери.

Важливу роль відіграють і традиційні інструменти державного регулювання зовнішньоекономічних відносин, такі як: страхування торговельних відносин, іноземного інвестування та кредитування від численних ризиків, формування системи маркетингової інформації, організація рекламно-виставкової діяльності тощо [4].

Отже, ефективність державного регулювання в інноваційній сфері повинна здійснюватися шляхом:

- безпосереднього впливу держави на інноваційні процеси у національній економіці (організацією інноваційної діяльності через визначення стратегічних цілей, пріоритетів;
- розроблення концептуальних засад інноваційної політики, державних програм, фінансовим забезпеченням тощо;
- встановлення норм і правил взаємовідносин між суб'єктами цієї діяльності, формування відповідної нормативно-правової бази та за допомогою опосередкованого впливу створення сприятливого економічного середовища для активізації інноваційної діяльності;
- розвитку відповідної інфраструктури;

– забезпечення реалізації заходів і методів стимулюючого характеру.

На сучасному етапі розвитку світової економіки інновації стали найважливішим чинником суспільного відтворення, який визначає рівень конкурентоспроможності національного господарства і забезпечує стійке економічне зростання. У розвинених країнах світу державна інноваційна політика є одним з основних чинників забезпечення економічного зростання, вона характеризується високою результативністю у вирішенні проблем суспільства та створює умови для підвищення ефективності національних інноваційних систем.

Перехід до інноваційної моделі розвитку економіки — найхарактерніша ознака сучасного етапу в розвинутих країнах. Реалізація економічних цілей суспільства пов'язана з інноваційним типом розвитку, в основі якого закладений безперервний і цілеспрямований процес пошуку, підготовки та реалізації нововведень, які дають змогу не тільки підвищити ефективність функціонування суспільного виробництва, а й принципово змінити способи його розвитку.

Завдяки інноваціям стають життєздатними малі та середні підприємства. Часто вони «притягають» до себе «розсіяні» підприємницькі таланти і залучають висококваліфіковану робочу силу, яка забезпечує випуск продукції поліпшеної якості, творчий характер і ефективність роботи таких підприємств.

Конкурентоспроможну нішу неминуче буде втрачено тими підприємствами та організаціями, яким не вдалося оцінити важливість безупинної і багатоаспектної реалізації інновацій. Це характерно, наприклад, для такої галузі, як суднобудування, яка є закостенілою і «зрілою». У Європі, Японії та Південній Кореї вона характеризується високим рівнем інноваційної активності [5].

У розвинутих країнах саме галузі, що використовують високі технології, створюють велику частину доданої вартості. Виробництво й експорт наукомісткої продукції дають змогу розвивати економіку швидкими темпами. Про це свідчить досвід Японії, Південної Кореї, Тайваню, Гонконгу, Сінгапуру, Чилі, Іспанії та інших.

Аналіз функціонування видів економічної України свідчить, що до найбільш пріоритетних, з позиції інвестування та інновацій належать ракетно-космічне виробництво; літакобудування; суднобудування; інформатизація; біотехнології; виробництво окремих видів озброєння та військової техніки.

Фактично підприємства та організації цих видів економічної діяльності завдяки своїй наукомісткості та високій технологічності вже є інноваційними лідерами України, оскільки інновації стають щоразу більш перспективними, тому що забезпечується технологічне оновлення виробництва, підтримується і розвивається конкурентоспроможність [6].

Реалізація інноваційної політики у державі та регіонах досі здійснюється фрагментарно, хаотично, залежно від дій місцевих органів влади, розвитку місцевого бізнесу і характеризується низьким рівнем залучення інтелектуального потенціалу регіону, слабкими міжрегіональними зв'язками і тому вимагає нового погляду і форм взаємодії органів державної влади і

інноваторів за підтримки вітчизняних науково-технічних розробок і використанню їх результатів.

Стан інноваційної політики в Україні більшістю науковців визначається як незадовільний і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у промислово розвинутих країнах. Активізація інноваційної діяльності потребує нових форм та методів упровадження досягнень науки і техніки, насамперед за рахунок розширення інноваційного ринку. Нині в Україні він практично відсутній, а становлення йде надто повільно. Відчутне скорочення реальних обсягів фінансування науково-технічного комплексу та відсутність дійової державної науково-технічної стратегії не становлять реального підґрунтя для переходу до інноваційної моделі розвитку. Реформування науково-технічного комплексу здійснюється непослідовно, без урахування загальновідомих факторів функціонування і розвитку науково-технічного потенціалу: активної та передбачуваної підтримки, формування попиту на наукові досягнення з боку реального сектора економіки.

Нині в Україні практично не створені умови для ефективного здійснення інноваційної діяльності. Перешкоди фінансового, політичного, правового, організаційного характеру постають на шляху масової реалізації інновацій. Процеси ж створення нових інноваційних структур, які здатні реалізовувати цілком комерційні проекти, мають стихійний характер.

Реальна економічна ситуація в Україні значно ускладнює інвестиційну діяльність. Наявний обсяг вкладень не забезпечує передумов економічного зростання і навіть повноцінного відтворення наявного стану.

Проблема інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку залишається однією з найбільш складних для України. Її вирішення в умовах дефіциту власних фінансових ресурсів неможливе без залучення іноземних інвестицій. У країнах, що розвиваються, та в країнах з перехідною економікою саме іноземні інвестиції обґрунтовано розглядаються як джерело організаційних і технічних інновацій. Багато вітчизняних науковців також висловлюють думку, що лише іноземні інвестори здатні забезпечити інноваційний розвиток економіки. Проте на практиці обсяги інвестицій, що надходять до України, залишаються низькими, а їхня структура не дозволяє говорити про інноваційний характер таких інвестицій [7]. Так, нині переважають капіталовкладення у виробничу сферу, причому вони майже не стосуються перспективних високотехнологічних виробництв. Натомість зростають вкладення у сферу торгівлі, що приводить до зростання імпорту в Україну, причому перш за все продукції споживчого характеру.

За даними досліджень, проведених Держкомстатом України, інноваційну діяльність вітчизняних підприємств стримують: відсутність фінансування (відповідь 86 % респондентів), високі витрати (40 %), відсутність коштів у замовника (40 %), високі кредитні ставки (39 %), недосконалість законодавства (32%), труднощі із сировиною і матеріалами (29 %), високий економічний ризик (24 %), відсутність попиту на продукцію (15 %), недостатня інформація про ринки збуту (11 %). Розгорнута картина макроструктурних тенденцій інноваційно-інвестиційного розвитку країни дозволяє оцінити роль різних

галузей у формуванні інвестиційно-виробничого потенціалу національної економіки.

За останні десять років мало що змінилось у структурі та джерелах фінансування інновацій (таблиця 1). Зростання показників у абсолютному вираженні нівелюється незначною часткою інноваційних витрат порівняно з ВВП, яка коливається в межах 0,7-1,5 % ВВП.

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності

	Загальна сума витрат, млн.грн.	Частка у ВВП, %	У тому числі за рахунок коштів, млн.грн.			
			власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2001	1757,1	1,03	1399,3	7,7	133,1	217,0
2002	1971,4	0,97	1654,0	55,8	58,5	203,1
2003	3013,8	1,93	2141,8	45,5	264,1	562,4
2004	3059,8	1,14	2148,4	93,0	130,0	688,4
2005	4534,6	1,31	3501,5	63,4	112,4	857,3
2006	5757,6	1,30	5045,4	28,1	157,9	520,2
2007	6160,0	1,13	5211,4	114,4	176,2	658,0
2008	10850,9	1,51	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2009	11994,2	1,27	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2010	7949,9	0,87	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2011	8045,5	0,74	4775,2	87,0	2411,4	771,9

Джерело: Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

З таблиці видно, що основним джерелом фінансування інновацій були та залишаються власні кошти підприємств, останні два роки зростає частка іноземних інвесторів, зацікавлених в інноваціях.

Окрім цього, загальна сума витрат на інноваційну діяльність поступово зростає до 2008 року, в 2009 році відбувається зниження суми витрат на 4044,3 млн. грн. Слід зауважити, що інвестування відбувається переважно за рахунок власних коштів, їх частка 2010 році становила 54% загального обсягу, також помітно зростають у 2009 та 2010 роках вкладання іноземних інвесторів, 30% у 2010 році, порівняно з 2007 роком у 3 та майже 5 разів. Щодо коштів державного бюджету, то їх частка складає лише 1,08 % загального обсягу фінансування. Інші джерела, до яких також входять кредити банків, що становлять 9,6 %.

Отже, можемо зробити висновок, що підприємства України майже не зацікавлені в сприянні інноваційному розвитку і лише незначна їх частка

намагається підтримувати цей напрям розвитку економіки переважно за рахунок власних коштів, обсяг яких у період кризи значно знизився. Порівнюючи витрати держави з витратами власних коштів підприємств можна зазначити, що керівництво України не приділяє належної уваги для розвитку інноваційної діяльності.

На жаль, частка підприємств, що активно займаються чи впроваджують інноваційні розробки залишається незначною. Їхня кількість знаходиться в межах 10-12% від діючих підприємств в Україні (таблиця 2)

Таблиця 2

Інноваційно-активні підприємства

Рік	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками						
			Дослідження і розробки	У тому числі		Придбання інших зовнішніх знань	Підготовка виробництва для впровадження інновацій	Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	Інші витрати
				Внутрішні НДР	Зовнішні НДР				
2000	18,0	1760,1	266,2	х	х	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	16,5	1979,4	171,4	х	х	125,	183,8	1249,4	249,8
2002	18,0	318,3	27,1	х	х	149,7	325,2	1865,6	47,7
2003	15,1	3059,8	312,9	х	х	95,9	527,3	1873,7	250,0
2004	13,7	4534,6	445,3	х	х	143,5	808,5	2717,5	419,8
2005	11,9	5751,6	612,3	х	х	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	11,2	6160,0	992,9	х	х	159,5	954,7	3489,2	563,6
2007	14,2	10850,9	986,5	793,6	92,9	328,4	х	7471,1	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	958,8	84,8	421,8	х	7664,8	2664,0
2009	12,8	7949,9	846,7	633,3	13,4	115,9	х	4974,7	2012,6
2010	13,8	8045,5	996,4	818,5	77,9	141,6	х	5051,7	1855,8
2011	16,2	14333,9	1079,9	833,3	46,6	324,7	х	10489,1	2440,2

Джерело: Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

У 2000 та 2002 роках питома вага підприємств, які брали участь у розвитку інноваційної діяльності, складала 18 % - це максимальний показник за останні десять років, витрати становлять 1760,1 та 3018,3 млн. грн. відповідно. З 2000 по 2006 роки основними напрямками інноваційної діяльності були дослідження і розробки, придбання зовнішніх знань, придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. З 2007 року почали проводитись та вкладатись кошти в науково-дослідні роботи (НДР), але питома вага підприємств, що беруть участь у розвитку інноваційної діяльності знизилась у середньому на 4 %, що не є позитивним явищем.

Розглянемо динаміку впровадження інновацій на промислових підприємствах (таблиця 3).

З таблиці видно, що впровадження інновацій на промислових підприємствах теж знаходиться на негативній сходинці. Показник не перевищує 14,8 % від загальної кількості підприємств і це було лише у 2000 році, наступні роки показник поступово знижується і в 2005 році складає лише 8,2 %, з 2006 знов починає зростати і коливається в межах 10-11 %.

Таблиця 3

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Рік	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації. %	Впроваджено нових технологічних процесів	У т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	430	15323	631	
2001	14,3	1421	469	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	606	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	645	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	680	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	753	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	517	3238	897	3,8

Джерело: Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

З таблиці 2 та 3 можна зазначити, що впровадження інновацій здійснюється не в повному обсязі, а саме, якщо у 2000 році 18 % підприємств України займалися інноваційною діяльністю, але впроваджували її лише 14,8 % підприємств. У 2010 році цей показник становив 13,8 % та 11,5 % відповідно.

З цього можна зробити висновок, що інноваційний процес не має свого логічного завершення та не діє на 100 %.

Незадовільна ситуація в інноваційній сфері спричинена таким факторами:

- низький рівень фінансування інноваційної діяльності підприємств;
- висока вартість кредитування;
- високий економічний ризик;
- проблеми з сировиною та матеріалами для виробництва;
- низький рівень попиту на продукцію;
- недосконалість законодавчої бази;
- фінансова нестабільність як підприємства, так економіки в цілому.

На нашу думку, основними чинниками в цій сфері є недостатність фінансування, недосконалість законодавчої бази та механізму державного стимулювання інноваційних процесів.

При оцінці стану інноваційного потенціалу країни, як правило, використовують загальні кількісні показники, характеризують наукову та науково-технічну діяльність в Україні. Розглянемо їх більш детально.

За даними Державного комітету статистики України, питома вага інноваційно-активних підприємств у 2010 р. становила 13,8 % (у 2008 р., відповідно, – 13 %; а у 2006 р. – 11,23 %) . Тоді як у промислово розвинутих країнах цей показник становить 60-70 % [8].

Недостатніми є і показники виконання наукових та науково-технічних робіт в Україні (таблиця 4). Незважаючи на зростання за останні 12 років майже удвічі обсягу виконаних інновацій у фактичних цінах (з 4,8 млрд грн до 9,8 млрд грн), їх питома вага у ВВП неухильно знижується (з 1,13 % до 0,9 %). Так, у промислово розвинених країнах світу показник приросту ВВП за рахунок впровадження нових технологій становить 60-90 %. В Україні ж, як бачимо, він складає менше одного відсотка.

Таблиця 4

Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні за 2005-2011 рр.

Роки	Всього, у фактичних цінах	У тому числі				Питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП
		фундаментальні і дослідження	прикладні дослідження	розробки	науково- технічні послуги	
	млн.грн.					%
2005	4818,6	902,1	708,9	2406,9	800,7	1,13
2006	5354,6	1141,0	841,5	2741,6	630,5	1,00
2007	6100,7	1504,1	1132,5	3303,1	761,0	x
2008	8538,9	1927,4	1545,6	4088,2	977,7	x
2009	8653,7	1916,6	1412,0	4215,9	1109,2	0,95
2010	9867,1	2188,4	1617,1	5037,0	1024,6	0,90
2011	10349,9	2205,8	1866,7	4985,9	1291,5	0,79

Джерело: Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

На найближчу перспективу в Україні як пріоритетні повинні стати такі інноваційні програми:

«Ресурсозбереження» – спрямована на забезпечення скорочення втрат і підвищення ефективності використання матеріально-сировинних і паливно-енергетичних ресурсів, а також на реалізацію найважливіших напрямів державних науково-технічної та інноваційної політики в галузі ресурсозберігання;

«Інтегрована технологічна база», спрямована на забезпечення технологічного прориву в різних галузях промисловості;

«Нові матеріали» спрямовані на створення і впровадження у виробництво конкурентоздатних на світовому ринку нового покоління матеріалів, устаткування і технологій, що забезпечують економію енергетичних і матеріальних ресурсів, охорону здоров'я, поліпшення екології виробництва, а також створення виробів з високими споживчими характеристиками на найближчий період і на перспективу до 2020 року.

Найбільш інформативну оцінку стану інноваційного розвитку України в розрізі ключових факторів, що його визначають, отримано на основі використання індикаторів Європейського інноваційного табло, які включають п'ять груп індикаторів: «рушійні сили інновацій», «створення нових знань», «інновації та підприємництво», «індикатори застосування інновацій», «інтелектуальна власність». Для об'єктивної оцінки стану інноваційного розвитку України важливе значення має визначення її відносної позиції в рамках країн ЄС за допомогою Європейського інноваційного індексу, Європейського інноваційного табло (ЄІТ) [9].

За ЄІТ Україна знаходиться в останній за рівнем інновативності четвертій групі – «країни, що рухаються навздогін» зі значенням індексу 0,23. Цю групу складають: Угорщина – 0,24, Росія – 0,23, Україна – 0,23, Латвія – 0,22, Польща – 0,21, Хорватія, Греція – 0,20, Болгарія – 0,19, Румунія – 0,16, Туреччина – 0,08. Порівняно з іншими країнами ЄС відставання України становить: від «країн-лідерів» – приблизно у 3 рази (Швеція – 0,68), від «країн-послідовників» – 2 рази (Великобританія – 0,48), від країн «помірні інноватори» – 1,6 разів (Норвегія – 0,35).

З наведених даних видно, що переміщення України сходинками інноваційного розвитку вимагатиме величезних зусиль, ресурсів, політичної волі і високої мобілізованості суспільства. Проте для окремих секторів вітчизняної економіки ці зусилля мають бути ще більшими, ніж в цілому по всій економіці [10].

Отже, можна зробити висновки про те, що:

1. Інновації так і не стали засобом підвищення конкурентоспроможності. Оцінка вартості інтелектуальних благ відбувається на деформованому ринку, відірваному від потенційного економічного ефекту від впровадження інновації. Це викривляє стимули для удосконалення виробництва інтелектуального продукту - основи інновації.

2. Підсумки інвестиційного та інноваційного розвитку України останніх років засвідчують підвищення ролі цілеспрямованої державної політики, орієнтованої на підтримку цілісності інноваційного процесу - від наукової розробки до інвестування масового виробництва.

3. Тенденції інноваційної діяльності останніх років засвідчують необхідність державної підтримки фінансової політики у виробничій сфері та спрямування її у русло стратегічних структурних пріоритетів на формування сучасних чинників конкурентоспроможності національної економіки.

4. Рівень використання інновацій вкрай незадовільний. В Україні проблема конкурентоспроможності вітчизняної продукції є значно гостріша, ніж у промислово розвинених державах. Про це свідчать, зокрема, результати аналізу

статистичних даних Держкомстату України, виконаного фахівцями Інституту прогнозування НАН України. Нині Україна має низький рівень конкурентоспроможності машинно-технічної та іншої наукомісткої продукції (тільки в 1,8 % створених зразків їхній технічний рівень перевищує світовий); незначні розміри експортного потенціалу (експорт продукції, що припадає на душу населення в Україні, становить 0,2-0,3 тис. дол. США, у той час як у розвинених країнах — 2,0-5,6 тис. дол.); низький рівень «інтелектуалізації» експорту (у структурі експорту України більш ніж 80 % становлять сировина та напівфабрикати).

5. Узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду у вирішенні завдань щодо досягнення конкурентоспроможності виробництва свідчить, що ця проблема за своєю важливістю і складністю належить до національних проблем, які повинні вирішуватися на всіх рівнях управління економікою і насамперед, — на державному.

6. Відносно невисокий рівень витрат на НДДКР національних товаровиробників говорить про обмеженість попиту на наукові розробки з боку реального сектору економіки, унаслідок чого інноваційні процеси протікають у досить обмежених масштабах. За результатами аналізу статистичних даних Держкомстату України, виконаного фахівцями Інституту прогнозування НАН України в економіках високорозвинених країн співвідношення коштів держави і бізнесу у фінансуванні науки складає співвідношення 1-2 та 9-8 відповідно. У фінансуванні технічних наук перевага надається фінансовому забезпеченню наукового обслуговування виробництва машин та устаткування, приладобудування, електроніці. Біля 40% витрат спрямовується на створення ресурсозберігаючих технологій. Така політика фінансування створення нових знань у сфері науково-технічної діяльності забезпечує формування пріоритетних науково-технічних розробок та їх трансформацію в інноваційне використання у майбутньому.

Для усунення вищевказаних проблем передусім повинна виступати розробка довгострокової політики розвитку конкурентоспроможності, яка вміщує такі положення:

- визначення обмеженого переліку пріоритетних напрямів розвитку модернізації та напрямів диверсифікації виробництва продукції і послуг для задоволення потреб внутрішнього ринку та зростання експорту продукції кінцевого виробництва;

- перехід до стратегічного управління розвитком на основі індикативного планування, яке дасть змогу скоординувати залучення додаткових ресурсів економічного зростання;

- послідовна капіталізація конкурентних переваг від аграрного комплексу, транзитного потенціалу, промисловості та перехід до реалізації високотехнологічного потенціалу країни;

- поширення ефекту зростання на суміжні галузі промисловості на базі їх модернізації за рахунок технологічного трансферту, розширення внутрішнього попиту, підвищення інвестиційної привабливості переробних секторів .

Основним завданням розвитку економіки України в цих умовах є трансформація моделі економічного зростання — перехід до інноваційного типу розвитку з метою завершення структурної перебудови економіки і прискорення темпів економічного зростання, досягнення високої конкурентоспроможності на світовому ринку шляхом забезпечення відновлення продукції та технологій, збільшення експорту високотехнологічної продукції в його загальній структурі, поступового забезпечення необхідних темпів імпортозаміщення, розумного використання всіх необхідних ресурсів [11].

Нині зберігається висока невизначеність при впровадженні інновацій, яка пов'язана із необхідністю виявлення методів і механізмів впливу на інноваційну активність. Це пояснюється, по-перше, наявністю значної кількості факторів, які впливають на інноваційний процес; по-друге, відсутністю єдиної інноваційної політики, яка реалізується в системі державних і регіональних законодавчих актів; по-третє, низьким рівнем достовірності та недостатністю статистичної інформації з інноваційної діяльності; по-четверте, нестабільністю економічного середовища та недостатнім досвідом щодо розвитку в умовах інноваційної економіки; по-п'яте, відсутністю значних фінансових капіталів, які можуть бути використані для інноваційної перебудови економіки.

Обмеженість фінансових ресурсів, що можуть бути використані для формування виробничо-фінансового потенціалу на основі інновацій, є характерною для України в цілому та окремих фінансових груп, зумовлена низкою причин, серед яких слід виділити:

- недоліки правового забезпечення, що регулюють процеси створення й функціонування суб'єктів господарювання;
- постійна зміна власників підприємств, запобігання якому через самовикуп акцій і штучне створення кредиторської заборгованості підриває можливості самофінансування і знижує інвестиційну привабливість;
- обмеженість можливих джерел фінансування суб'єктів господарювання;
- неліквідність і низька ємність вітчизняного фондового ринку, зокрема, через нестачу великих емітентів.
- численні корпоративні конфлікти і загроза реприватизації;
- непрозорість бізнесу, приховування та перекручування фінансової інформації, ухилення від сплати податків і висока тінізація капіталу.

Поряд з тим необхідно розглянути можливі проблеми та позитивні риси розвитку інноваційного процесу в Україні. На цьому етапі інноваційна діяльність в Україні не відповідає сучасним вимогам, не забезпечує нормальне функціонування вітчизняного виробництва, подолання незбалансованості між його окремими сегментами та елементами, що були орієнтовані на обслуговування потреб колишнього народного господарства.

Розгляд основних проблем і позитивних рис інноваційного розвитку в Україні (таблиця 5), зважаючи на його слабе фінансове забезпечення потребує дослідження можливих стратегій розвитку.

Таблиця 5

Проблеми та позитивні риси розвитку інноваційних процесів в Україні

<i>Нагальні проблеми</i>	<i>Позитивні тенденції</i>
-недоліки науково-методологічної бази формування інноваційної системи; -нескоординованість дій суб'єктів інноваційної діяльності; -недостатність фінансових ресурсів для забезпечення наукових досліджень і впровадження інноваційних розробок українських виробників; -недостатність інфраструктури, системи захисту інтелектуальної власності; -відсутність ефективної кооперації державних органів з наукою, бізнесом та ринковими структурами	зростання споживчого попиту суб'єктів господарювання на інноваційні продукти, технології, знання; -посилення конкурентного тиску на внутрішньому та зовнішньому ринках, що поступово підштовхує підприємства до розуміння важливості інноваційної переорієнтації виробництва; -активізація участі українських виробників у конкуренції на зовнішніх ринках, які висувають додаткові жорсткі вимоги до їхньої інноваційної адекватності; -підсилення регіональних органів управління в забезпеченні науково-технічної діяльності

Джерело: Йохна М.А., Стадник В.В. Економіка і організація інноваційної діяльності: навч. посібн. - К: Вид. центр «Академія», 2009. — С. 294.

За таких умов основною метою держави є створення умов для формування повноцінної інноваційної економіки, основними характерними рисами якої є:

- проривні інновації посідають найбільшу частку у структурі інновацій;
- стабільне зростання частки наукомісткого сектора виробництва, зокрема в доданій вартості та зайнятості;
- спрямованість відтворювального процесу на досягнення технологічної конкурентоспроможності [12].

Виходячи із існуючих умов і наявних фінансових ресурсів зазначені шляхи (таблиця 6) дозволяють сформувати цілісну концепцію інноваційно-інвестиційного розвитку економіки країни, яка давала б змогу приймати оптимальні та реальні фінансові рішення, максимально використовувати сприятливі можливості та згладжувати деструктивний вплив, сприяти підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності.

Таблиця 6

Основні шляхи активізації забезпечення інноваційного розвитку фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання

<i>На макрорівні</i>	<i>На макрорівні</i>
----------------------	----------------------

<p>—вдосконалення нормативно-правової бази розвитку інноваційної системи України;</p> <p>— формування інноваційно-орієнтованої структури національної економіки;</p> <p>— сприяння розвитку організаційно-фінансової складової інфраструктури інновацій;</p> <p>—можливість прискореного впровадження та амортизації нововведень;</p> <p>—створення окремих фінансових інститутів для фінансування інноваційних проектів і програм;</p> <p>—здійснення тиску на суб'єктів господарювання через введення санкцій на використання застарілих технологій;</p> <p>—створення системи стимулювання суб'єктів господарювання, що використовують сучасні інноваційні технології.</p>	<p>—удосконалення механізмів управління інноваційною діяльністю в цілому;</p> <p>—підвищення ефективності планування, організації й контролю інноваційної діяльності;</p> <p>—освоєння нової техніки та технологій;</p> <p>—впровадження найпрогресивніших технологій зберігання сировини та ресурсів;</p> <p>—проведення технічної реструктуризації підприємства;</p> <p>—залучення інвестицій у власні розробки, НДДКР шляхом інвестування у вигляді фінансування (цільового, предметно орієнтованого, проблемно-спрямованого), кредитування, лізингу, фондових операцій.</p>
---	---

Джерело: Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАНУ В.М. Гейця. –К.: Ін-т економ. прогнозування. – К.: Фенікс, 2003. – С. 276.

Тенденції розвитку світової економіки переконливо показують, що у нашій країні не може бути іншого шляху розвитку, ніж формування такої економічної моделі, яка була б заснована на знаннях, тобто економіки інноваційного типу. Недооцінка цієї обставини уже в найближчі роки може привести до того, що Україна буде витіснена з ринку високотехнологічної продукції, а це, зрозуміло, не дозволить підняти до сучасних стандартів рівень життя населення і забезпечити безпеку держави в цілому.

Проаналізувавши зв'язок інноваційної політики та економічного зростання, варто зазначити, що конкурентоспроможну нішу неминуче буде втрачено тими підприємствами та організаціями, яким не вдалося оцінити важливість безупинної і багатоаспектної реалізації інновацій. Як бачимо, інноваційна діяльність не самоціль, а засіб досягнення високих економічних цілей.

Висновки. Аналіз сучасного стану та інноваційної сфери в Україні свідчить про те, що за рівнем інноваційної активності, станом виробництва високотехнологічної продукції, обсягами фінансування науки, розвитком інфраструктури інноваційного підприємництва Україна значно відстає від провідних країн світу, однак, незважаючи на слабку розвиненість інноваційного потенціалу, Україна має реальні передумови для її успішного розвитку.

Аналіз результативності державних інноваційних програм свідчить про те, що на найближчу перспективу в Україні пріоритетними повинні стати

програми «Ресурсозбереження», «Інтегрована технологічна база» та «Нові матеріали».

Основними шляхами посилення впливу інноваційної політики на забезпечення економічного зростання повинні бути:

- вдосконалення нормативно-правової бази для забезпечення розвитку інноваційної системи України;
- необхідність системного та послідовного впровадження функціональних принципів державного управління інноваційною діяльністю;
- органічне включення всіх окремих елементів інноваційного розвитку в єдину активно і цілеспрямовано функціонуючу національну інноваційну систему, що можливо лише за умови дії потужних системоутворюючих факторів.

Такими факторами могли б стати загальнодержавні пріоритети інноваційної політики за умови їх усвідомлення на всіх рівнях як основного засобу реалізації загальнонаціональної ідеї, досягнення єдиної та спільної для всіх мети:

- створення високоефективної системи телекомунікацій, запровадження новітніх методів передачі та обробки інформації в усіх сферах людської діяльності, забезпечення якнайшвидшої інтеграції України в світовий інформаційний простір;
- забезпечення через систему інформаційних ресурсів НІС широкомасштабного використання чинного науково-технічного доробку (зокрема, баз даних НДДКР) щодо його інноваційного впровадження та підвищення рівня науково-технічного потенціалу у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння організаційно-фінансової інфраструктури інноваційній діяльності по забезпеченню злагодженої дії ланцюжка: «наука – технологія – виробництво – ринок». До організаційно-фінансового аспекту також слід віднести «бюджет інноваційного розвитку». Такий бюджет (або ресурс) має надаватися підприємствам для проведення інноваційного оновлення виробництва через встановлення нормативів прискореної амортизації, пільгового оподаткування, надання «податкових канікул», інвестиційного кредиту, встановлення спеціального правового режиму пільгового оподаткування інноваційної продукції, виготовленої за інноваційними проектами, які мають державну підтримку та зареєстровані в установленому порядку. Досягти цього без використання індустрії венчурного бізнесу, тобто без створення приватних інвестиційних компаній, діяльність яких підтримується державними і суспільними фондами, є вкрай ускладненим;
- удосконалення системи управління інноваційними проектами і програмами;
- підвищення інноваційної культури суспільства;
- створення системи організаційно-економічного та інформаційного забезпечення розвитку інноваційних процесів.

Отже, незважаючи на слабку розвиненість інноваційного потенціалу, Україна має реальні передумови для його успішного розвитку. Саме тому,

завдання національної інноваційної політики полягає в перетворенні існуючих можливостей на ресурс розвитку, що відтворюється. Особлива роль при цьому має відводитися державному регулюванню інноваційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка. - Львів: Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2001. – С. 208
2. Федулова Л. І. Інноваційна економіка /Л.І. Федулова. – К.: Либідь, 2006. – С. 181.
3. Гуржій А.М. Інноваційна діяльність в Україні: монографія / [А.М. Гуржій, Ю.В. Каракай, З.О. Петренко та ін.]. - К. : УкрІНТЕІ, 2007. – С. 144.
4. Оленець А.Г. Формування й оцінка інноваційного потенціалу країни [Електронний ресурс] /А.Г. Оленець. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_1/12.pdf
5. Лазутін Г.І. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності як фактор структурних змін економіки України / Г.І. Лазутін // Вісник технологічного університету Поділля. – 2002. – № 5. –Ч. II, Т. 2. Економічні науки. – С. 213–216.
6. Харів П.С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів / П.С. Харів ; Тернопільська академія народного господарства. — Тернопіль: «Економічна думка», 2003. – С. 386.
7. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін. / Ю.М. Бажал - К., 2008. – С. 185.
8. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Стадник В.В. Економіка і організація інноваційної діяльності. Навч. посібник. / В.В. Стадник. – М.: Видавничий центр «Академія», 2008 р. – С. 327-328.
10. Стратегічні виклики ХХІ ст. суспільству та економіці України: В 3 т./ За ред. акад. НАНУ В.М. Гейця, акад. НАНУ В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАНУ Б.Є. Квасюка. – К.: Фенікс, – 2009.- С.139
11. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / За ред. д-ра екон. наук Б.Є. Кваснюка. – К.: Ін-т економ. прогнозування. – Харків: Форт, 2010. – С.220.
12. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку/ За ред. акад. НАНУ В.М. Гейця. – К.: Ін-т економ. прогнозування. – К.: Фенікс, 2003. – С. 276.
13. Орлюк О. Проблеми участі органів державної влади в інноваційних процесах О.Орлюк // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 11. – С. 4–6.

Подано до редакції 19 березня 2013 року

Діденко Л.В., Катана Е.С.

Инновационная политика как основа обеспечения экономического роста

Рассмотрены теоретические основы формирования и реализации инновационной политики в контексте обеспечения экономического роста. Оценен инновационный потенциал Украины, основные направления совершенствования государственной инновационной политики в Украине.

Ключевые слова: *инновационная политика, экономический рост, инновационный потенциал, инновационные программы.*

Didenko L.V., Katana O.S.

Innovation policy as it relate to economic growth

The theoretical basis of the formation an dimplementation of innovation policy in the context of economic growth. Reviewed innovative potential of Ukraine, the main directions of improvement of innovatio npolicy in Ukraine.

Key words: *innovation policy, economic growth, innovation potential, innovative programs.*

Діденко Людмила Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансових ринків Національного університету ДПС України.

Катана Олена Сергіївна – магістр факультету фінансів та банківської справи Національного університету ДПС України.